

Главен и одговорен уредник:
Бранислав Панаковски

Редактори:
Венко Андреевски
Славко Горѓо Дамоски
Валентина Пачева-Златева
Виктор Дамоски

Издавач:
УПИС ДООЕЛ – Скопје

Помошник на главниот
и одговорен уредник:
Серѓина Неделковска

Компјутерска подготовка:
Борка Јаќиќ

Печат:
ГРАФО ДЕН – Скопје

Тираж:
300 примероци

Печатњето на овој број
финансијски го подготви
Министерството за култура
на Република Македонија

Адреса на Редакцијата:
„Капа Хрес“ бр. 25
1000 Скопје

Телефон:
070 884 805

E-mail:
blaykovski@blaykovski.mk

ISSN 1857-6184

Жиро сметка: 230-0575704601-66

Даночен број: МК4030003471803

Дистрибутор на
„Тутувска банка“ АД – Скопје

Според мислењето на Агенцијата за информатика бр. 02-87/2 од 20.02.2006 година, списанието за литература и култура „Акт“ е произвед на кој се издава посебна повластица дигитална статка.

Првиот број на „Акт“ излезе
на 19 декември 2003 година

Списанието коштува комплетно. Закопките и фототипските изданија ги на адреса „Капа Хрес“ бр. 25 – 1000 Скопје, или на електронската адреса.

СОДРЖИНА

Славко Горѓо Дамоски – ЈАЗИКИ И ЛЕЗ	3
Венко Андреевски – ГРАФИКИ НА ПОПНОТ ЈАЗИЧЕН ЗНАК	4
Димитар Пандев – ГРАВИРИ – ЧИСТА И ЧИСТИМ ДИДИМ ОТЕКОС	5
ПЕТРОВСКИ ОД ГРАВИРИ	9
ИЗЈАВЌОНИ ОД КРИТИКАТА ЗА ГРАВИРИ	10
Горѓина Милаковска-Бонанковска – ТИЕ ДОЈДОА	12
РАЦИОНАЛО ПРИКАЗУВАЊЕ ЗА 2010 ГОДИНА	16
Виктор Дамоски – ПРЕМЕ НА ЗАКОРАДИТЕ ИДИЛИИ	18
Несловен Андра Стопан – НЕКОЈ САР ТИРА	20
Маја Апостоловска – РОМАНЕТО И ПЕРИМЕТРОТ НА СЕКОЈ НАСТАВНИ ПРАШАЊА	21
Виктор Дамоски – ПЕТРОТ МЕ ИЗМАКОВА	23
Славко Горѓо Дамоски – НЕКОЈО ЗБОРА КОИ РОМАНИ ОДРОБОВАЊЕ НА БРОСИ И ПАРАМЕТРИ	26
МАЛА И ПОЛОЖИЈА НА БИНОТО	27
Маја Апостоловска – РОМАНЕТО	31
Публика Стопан – ПРЕТНОСА	32
Тереза Туран Ризовиќ – ЈАС СОВЕРЕН	33
Маргарита Кутевска – ЛЕТО	34
ВЕСТИДА – КОПИРАЊЕ ПРЕД ДЕЛОТО НА СЕПТИТЕ БИРА	35
Арина Овчар – ЦЕТИ НА ГРАДИНА	36
Милена Стојановска – ОБЛАЦИ	38
Јованка Денкова – МАЛИ, А СЕПАК ГОЛЕМИ ПРИКАЗНИ ОД ЗА ЖИВОТОТ	39
Стефан Зелиќ – ПИСМАТА	46

Јованка Денкова

МАЛИ, А СЕПАК ГОЛЕМИ ПРИКАЗНИ ОД ЗА ЖИВОТОТ

(„ПЕСНИ ЗА МАЛИ И ГОЛЕМИ ДЕЦА“ ОД БЛАГОЈ САМОНИКОВ)

Стихозбирката „Песни за мали и големи деца“ од Благој Самоников е објавена 2018 година, во издание на издавачката куќа Силсонс, Скопје. Ова е деветнаесетто творечко остварување на Благој Самоников, и наспроти претходните, поетот за првпат проговорува за помладите читатели.

Насловот на стихозбирката е индикативен - „Песни за мали и големи деца“ и поттикнува интерес за многу често поставуваното прашање за карактерот на книжевноста за деца, за нејзината блискост со општата книжевност, итн. На прв поглед се чини дека Самоников нема дилема по однос на ова прашање, па во насловот на

стихозбирката ги одделил реципиентите на неговата поезија ("мали" и "големи!"), што прво упатува на заклучокот дека тој ги посветил песните и на децата и на возрасните, со јасна дистинкција меѓу тие два света, но последната лексема – деца, во корелација со претходните, во хуморен тон, ни открива дека за него светот на децата и светот на возрасните не можат да се одделат едни од други. Овде неизоставно се наметнува асоцијацијата со романот „Големи и мали“ од Бошко Смаќоски, иако таму пораката беше поинаква. За Раде Силјан, оваа стихозбирка е „поучни слова за децата и возрасните“, зашто според него, за Самоников „нема реска граница меѓу децата и возрасните, зашто чувството за убавината побудува еднаква радост и возбуда“.¹

Збирката ни дарува четириесет и шест песни, а секоја песна е изградена од по четири катренски строфи. По нивниот прочит се наметнува заклучокот дека иако авторот не ги поделил песните по циклуси, сепак, во нив можат да се издвојат неколку носечки естетски категории. Тргувајќи од фактот дека ова е книга што дедото им ја посветил на своите внуци, и во многу песни зборува за односот со нив, ни се наметнува впечатокот дека анализата на стихозбирката можеме (а и не мораме!) да ја започнеме од таа појдовна точка.

Релацијата дедо-внуци (внук и внука) неизоставно се наметнува затоа што во најголем дел од песните поетот им се обраќа на помладите од позиција на возрасен, иако има еден мал дел песни во кои е прикажан поетовиот однос кон неговите сопствени мајка, татко, баба, дедо... Во песните е очигледна е грижата на дедото за доброто на внуците. Всушност, грижата за младите генерации придонесува за долготрајни хармонични семејни односи, а од друга страна, тие го пренесуваат културното богатство на помладите.² Освен во улога на бибиситери, бабите и дедовците често се и пријатели на внуците.³ Бидејќи се блиски со внуците, но ја немаат улогата на авторитативно родителство, бабите и дедовците често се во улога на некој на кого внуците му се доверуваат во оние ситуации кога детето не сака да му се довери на родителот. Тие, исто така, честопати знаат многу повеќе за семејната или националната историја, па се јавуваат и во улога на едукатори на внуците. Во секој случај влијанието на бабите и дедовците врз развојот на децата е директно и индиректно, а пред сè придонесува за зближување на генерациите.⁴ Зборувајќи за улогата на постарите како едукатори, Muhammed Yusuf⁵ ја потенцира нивната улога како едукатори за физичкото здравје, но и за културното и ментално здравје на внуците. Имено, тие преку комуникацијата со децата која ја остваруваат и преку раскажувањето на приказни, од една страна можат да им помогнат на децата во учењето, а од друга страна да ги запознаат со предците, културата и религијата. При оваа едукативна мисија, постарите како да ги надминуваат

¹ Раде Силјан, Поучни слова за мали и големи деца, во кн. Песни за мали и големи деца од Благој Самоников, Силсонс, 2018, стр.52.

² Robert M. Beland, Terry L. Mills, Positive Portrayal of Grandparents in Current Children's Literature, Journal of family issues, July 2001, https://www.researchgate.net/publication/249708126_Positive_Portrayal_of_Grandparents_in_Current_Childre_n%27s_Literature, 19.01.2019

³ Helen Constant, The Image of Granparents in Children's Literature, https://www.jstor.org/stable/41404475?seq=1#page_scan_tab_contents, 22.01.2019

⁴ Peter K. Smith, Grandparents&Grandchildren, The Psychologist, Vol.18, No.11, 2005, p.684-687, преземено од <https://thepsychologist.bps.org.uk/volume-18/edition-11/grandparents-and-grandchildren>, 19.01.2019

⁵ Muhammed Yusuf, Grandparents As Educators: A study of Socio-Cultural and Religion perspectives, Procedia –Social and Behavioral Sciences, 140, 2014, p.337-342. https://www.researchgate.net/publication/270846296_Grandparents_as_Educators_A_Study_of_Socio-cultural_and_Religion_Perspectives

негативните искуства, зашто се во последната етапа од животот, па тие можат да ги заштитат внуците од лоши влијанија и однесување, да придонесат за развој на нивните социјални вештини со активности во слободното време. Истражувањата покажале дека внуците можат да извлечат многу позитивни придобивки не само од опсервација на директната комуникација со постарите, туку и од приказните и спомените кои со нив ги споделуваат бабите/дедовците. Овде секако спаѓаат и други сознанија со кои се здобиваат децата, а кои се круцијални во животот, како на пример, за семејните модели, за важната улога на жената во семејството (иако најчесто секундарна и пасивна), за градењето семејни и социјални врски, за пријателството и заедничките рекреативни активности.⁶ Ben-Nun посочува и други позитивни придобивки за постарите од врската со внуците, како што е позитивното влијание врз нивното психолошко здравје. Грижата за децата ги прави постарите посреќни и тие уживаат во животот повеќе од порано. На тој начин, се одржува и нивното ментално здравје, особено како начин да ја победат осаменоста и депресијата.⁷

Врз основа на претходно елаборираното, текстовите на Благој Самоников од стихозбирката „Песни за мали и големи деца“ ни откриваат повеќе семејни релации, кои можат да поделат на такви кои поетот ги имал во своето детство и на кои со задоволство се сеќава и на релации што од сегашна гледна точка ги има со своите внуци, со својот внук и внука. Така, во песната „За разговорот со внуката“ поетот ја открива вистинската детска природа која е заинтересирана за светот околу себе, па поставувањето на безброј прашања е сосема разбирливо:

„За илјада работи внуката ме прашува
сè наеднаш сака таа да знае
за еден ден сака со умот да порасне
и наеднаш паметна како дедо да е...“ (10)⁸

Дедото (поетот), пак, познавајќи ја детската природа, но и загрижен сознанијата за светот да не му ја заматат безгрижноста на детето, порачува:

„Затоа не поставувај прашања и за она
за што одговори и твојот дедо нема
туку гледај што помалку тоа да те мачи
оти само така од животот најмногу се зема“ (10)

Во улога на советодавец и едукатор, дедото е и во песната „Песна за мудриот совет“ каде евоцирајќи спомени на својот татко, се залага децата да се оспособат како да умеат да ги надминат животните искушенија:

„...но ми остана ненаучена лекцијата
како да ги решавам животните сопки
(.....)
сега јас внукот мудро го учам
како до решение на дробката се доаѓа

⁶ Todd L. Goodsell, James S. Bates and Andrew O. Behnke, Fatherhood Stories: Grandparents, grandchildren and gender differences, Journal of Social and Personal Relationships, 28 (1), 134-154, https://www.researchgate.net/publication/232751261_Fatherhood_stories_Grandparents_grandchildren_and_gender, 19.01.2019

⁷ Ljubov Ben-Nun, Interaction between Grandchildren and Their Grandparents (Book), <https://www.researchgate.net/publication/330082834>, 19.01.2019

⁸ Бројот во заградата го означува бројот на страницата на која се наоѓа песната, Благој Самоников, Песни за мали и големи деца, Силсонс, 2018.

но мудроста да ја користи и за тоа
како да умее во животот да се снаоѓа“ (11)

Размислувањата на дедото имаат длабока животна и филозофска димензија во песната „Совет за љубовта“:

„Прости ми внучко што без совет останувам
за љубовта не можеш никаде да се школуваш
од неа и ќе боледуваш и ќе си радосен
но никогаш за неа не престануваш да сонуваш“ (16).

Во песната „За мудрите совети“ одбивајќи и самиот да остане „бедно-недораснато кутре“ собирал совети и ука од книгите, но на крај неизбежен е фактот:

„Е, дете мое, слушај сега што ти вели тато
сите совети и прочитани книги во ноќното бдење
можат да ти станат библија само ако знаеш
мудро да ги искористиш во твоето обично живеење“ (25).

Од приказаната релација дедо-внуци произлегува дека во нивните меѓусебни односи преовладуваат јазичните активности, како разговори, давање совети, но и меѓусебно раскажување приказни, како во песната „За приказните пред спиење а и пред тоа“:

„Сите деца сакаат приказни да слушаат
што дедовците пред спиење им ги раскажуваат
па со нив лека-полека во некој нов свет
како со рака водени помпезно влегуваат
(.....)
Така со приказните пораснуваме сите
па тие се слушаат и дома и во соседството
но сега и внуците им раскажуваат на дедовците
враќајќи ги повторно во светот на детството“ (18).

Релацијата баба-внуци е присутна во сеќавањето на поетот за неговата баба, и нивното големо пријателство:

„Оти ако нешто не можам да добијам од дада и бато
тука беше баба ми, втората моја мајка
(.....)
Сепак, таа љубов продолжува да живее и без баба
па внукот мој што не може да добие од дада и батко
тоа со неизмерна радост го добива од мене
та, јас како дедо, нему сум му како втор татко“ (33).

Сеќавањето, пак, на својот дедо го овековечил во песната „За пролетната гозба на пчелите“:

„За пролетта дедо зборуваше со воодушевување
оти се будела природата што дотогаш спиела
па на пчелите најрадосна гозба им приредувала
со шарени расцутени цветови што во себе ги криела“ (45)

Читајќи ја оваа стихозбирка, ни се наметнува впечатокот за бинарната временска опозиција некогаш – сега, исто така, може да биде предмет на нашиот интерес. Матрицата на оваа оска е најевидентна во песните во кои поетот Самоников се навраќа

на спомените од детството и младоста. Во тие песни просто може да се слушне жал за детството и детските игри во родното маало:

„Како дете многу ги сакав панаѓурите
и тоа најмногу поради пустиот рингишпил
оти со него летав ко во бајките
онаму каде порано никогаш не сум бил („Песна за рингишпилот“, 14)

„Како деца само чекавме да заврши школската година
и без да водиме грижа за учење и писмени работи
да им се препуштиме на разните детски игри
како божем сите денови да се недели или саботи“ („Песна за мојата река“,

9)

„Како деца си игравме во нашето маало
сите бевме радосни и имавме исти желби
не сакавме никој да ни попува и да ни соли ум
а меѓу нас богами немаше никакви делби“ („За времето детско и она

потоа“, 20)

Стиховите за родната кука и подрумот во неа кој кај него буди асоцијации на нешто мистериозно, бајковито

„Родната кука во која живеевме додека бев дете
сè уште постои, ама сега е како оронета старица
но во мојот сè уште ненапишан животен роман
таа за секогаш е мојата омилена страница“ („Песна за детското сонце“, 48)

„А детска фантазија се распламтуваше како оган
кога во мракот требаше долу по дрва да слегувам
оти тогаш мене наеднаш ми се причинуваше
како во некој чуден таинствен свет да влегувам“ („За подрумот некогаш и
сега“, 49)

Во оваа рефлексивна поезија не изостануваат и стиховите посветени на првите симпатии и љубови, на оној најубав период од човековиот живот во кој младоста прави сите нешта околу нас да изгледаат убави и можни:

„Некогаш најважната работа ни беше корзото
таму како млади среќававме и едни и други
не знаејќи дека токму меѓу некои од нив
се кријат нашите идни неизбежни сопруги“ („Песна за младешкото корзо“,

15)

„Како ученик со восхит ја загледував Верче
не можеше ден да помине без да ја видам
а сето тоа го правев оти сакав
повеќе од обичен пријател да ѝ бидам
(.....)
немав храброст да изустам дека ја сакам
а мислев дека можам и со мечка да се борам“ („Песна што требаше да биде
љубовна“, 23)

Оската некогаш-сега се провлекува и низ песните во кои Самоников евоцира спомени за мајка си:

„Како мал бев немирно и палаво дете
и често дома доаѓав со раскрвавени нозе
од играњето топка со децата од маалото
па мајка ми раните ги лечеше со мелем од бозел
(.....)
Сега веќе сум голем и внимавам што правам
но во градите чувствувам некаква болка свената
што не се лекува со сирупи, ниту со апчиња
чиниш како од дамнаина таму да е заседната“ („Песна за лекот од бозел“,

38)

Бинарната опозиција некогаш-сега се провлекува и во песните за природните појави, како што е промената на годишните времиња и емоциите кои кај поетот ги предизвикуваат. Имено, во „Песна за зимскиот тунел“ ја гледаме оваа опозиција низ стиховите:

„Како дете смената на годишните времиња
не беше моја преокупација, а се знае и зошто
пролет, лето, есен и зима се менуваа вообичаено
(.....)
но, во меѓувреме морало да се случи нешто чудно
па, штом ги ставив очилата и ми побеле косата
сè нешто се штрекнувам кога наближува зимата
(.....)
И така, кога зимата полека почнува да доаѓа
ми се чини како во некој тунел треба да се влегува“ (39)

Слични чувства кај поетот предизвикува и доаѓањето на есента во „Песна за есента“:

„Многу песни од наши пејачи слушав
како сите таговно за есента ни пеат
и како дете не можев да се изначудам
зошто толку болката како лошо семе ја сеат
(.....)
Затоа, дете мое, за есента таговно се пее
оти со неа болката почнува да забременува
а симптомите почнуваш да ги чувствуваш
штом ќе почне душата да ти заесенува“ (47)

Таа жал за детството, т.е. младоста наспроти болките и немоќта на староста кај поетот се спротивставуваат проицирајќи две спротивставени слики кај читателот. Наспроти сликата на животот, виталноста, неуморноста, желбата да се знае сè, итн. во детството и младоста, веќе во староста преовладуваат помрачни тонови заради сознанието за неумоливото и брзо проаѓање на животот, како и неговата илузорност. Овие две естетски категории во стихозбирката на Благој Самоников недвосмислено можат да се поврзат со двете спротивставени, а неделиви сили во човековиот живот, Ерос и Танатос, но не сфатени во онаа смисла која Фројд им ја припиша, на Еросот како сила на создавањето, а Танатосот како сила на уништувањето, смртта и сл., туку како што истакнува и Marta

Wiszniewska-Majchrzyk⁹ дека и покрај сè, и покрај тоа што еросот и танатосот се комплементарни и опозициски, тие не се пријателски насочени. Тие балансираат една со друга и влијаат врз човековите релации. Притоа на еросот му припаѓа делот со нови искуства, создавање нови пријателства, правење нови работи, создавање нови релации, напредокот во кариерата, итн. За разлика од тоа, има ситуации во кои човекот мора да реагира агресивно, да ги брани своите интереси или да прави нешто опасно. Според Фројд, танатос е одговорен за овие состојби. Во случајот со поезијата на Благој Самоников, Еросот може да се поврзе со стиховите во кои се опева детството, младоста, љубовта, полетот, убавината, желбата за сознанија, а Танатосот во стиховите кои се обоени со меланхолија, мрачни размисли за животот и светот, кошмарни соништа, болки што се јавуваат во староста. Мошне индикативна во таа смисла е „Песна за плачењето и солзите“:

„Како дете често знаев да плачам
плачев кога ќе паднев играјќи се на улица
плачев кога ќе ја скинев најубавата маица
плачев кога ќе измрзнев во некоја снежна виулица
Потоа плачев кога ме остави љубената
(.....)
Затоа сакав да станам голем како мама и тато
и за ништо повеќе да не морам солзи да ронам
(.....)
Јас пораснав, но ете не испадна по мое
имало уште многу солзи скриени за староста
кои ми го заматуваат јасниот поглед
многу повеќе од солзите во младоста“ (24)

Оваа песна ни ја открива поетовата меланхолија и рефлексивна природа, заради суровоста на животот и сознанијата кои тој ги носи. Но, и покрај повремениот песимистички тонови кои провејуваат, поетот скоро секогаш во себе носи нотка на оптимизам „Песна за човековиот корен“ во која особено е присутна оската некогаш-сега, и во која експлицитно се укажува на континуитетот на животот како една низа од минато-сегашност-иднина. На тој начин поетот ја објаснува суштината на животот:

„Како мал јас бев многу палаво дете
трчав, скокав – лесен ко птица во лет
(.....)
Ниту случајно тогаш не можев да помислам
дека тоа палаво дете може да има корен
(.....)
Арно ама, ете не било тоа баш сосема така
оти секое, дете, а потоа нели и возрасен човек
си има свој корен од каде потекнува неговиот род
баба и дедо, па мајка и татко и сè така довед“

За да, на крај, ја искаже својата радост зашто иднината на својот род ја гледа во своите потомци:

„А потоа својот корен секој си го продолжува
Со своите потомци што по него доаѓаат
И тоа така си оди од колено на колено
Па иако не сакаат – некои палави како мене се раѓаат“ (22)

⁹ Marta Wiszniewska-Majchrzyk, Eros and Thanatos – desires and fires, <http://smhs.eu/index.php/smhs/article/viewFile/279/pdf>, 05.01.2019

„Песна за полжавот“ е критика на сите оние кои се задоволуваат со обичното, секојдневното, минорното, баналните удобности на животот, наспроти оние кои се стремат кон креација, кон создавање, па затоа и се во можност да достигнат невидени височини и далечини:

„За полжавот велат дека е најсреќно од сите животни
(.....)
полжавот си е мирен оти тој куќата на грб си ја носи
(.....)
но тоа си има и една многу голема мана
куќата му тежи, па полжавот не може брзо да оди
ниту може како птиците низ воздухот да лета
ниту пак како рибите по морската шир да броди“ (30)

За крај, не можеме да се отргнеме од впечатокот дека песните на Благој Самоников од стихозбирката „Песни за мали и големи деца“ навистина се посветени и за децата и за возрасните, особено за оние возрасни кои во себе ја сочувале свежината на детството, радоста, игливоста и љубовта кон животот. Само таквите возрасни можат да влезат во детскиот свет во кој дедовците раскажуваат приказни, но и сакаат да слушаат приказни кои им ги раскажуваат нивните внуци, како и дедовци кои обожаваат да ја слушаат приказната за Црвенкапа („Приказната за Црвенкапа“). Колку што ова е поезија за деца и млади, толку е и за возрасни, и поетот сосема оправдано ја насловил така. Иако животот е исполнет и со тешки искушенија и болки, поетот никогаш не ја изгубил вербата во убавините и радостите на животот и неговите вредности. Стиховите од „Песна за детското сонце“ недвосмислено укажуваат на разбирањето на поетот за природата на детскиот свет и животот воопшто:

„Среќен е човек што можат две сонца да го греат
Оти понекогаш некој облак ќе ја затемни светлината
Но детското сонце секогаш му праќа тајни зраци
За да не може никогаш да царува темнината“ (48)

Затоа, ова наше обраќање кон поезијата на Благој Самоников ќе го завршиме со поетовата порака во последната песна од збирката „Песна за најголемиот споменик“, со поднаслов Епилог, дека во животот не се важни материјалните нешта, туку:

„Сега се чудам што ли сè не измисливме
за да оставиме за себе некаков печат
дека сме наумни и најмоќни суштества на светот
а покрај нас реки од човечка крв течат

Мали и големи деца, прифатете ја оваа песна
Оти таа сака секому да му стане знајно
Дека добрината и љубовта се најголемиот споменик
Со кој за себе ќе оставиме бележје трајно“ (51)